

The efficiency of the professional training is controlled in such a way that each student must have at his or her disposal the sufficient resource of the time for mastering of the learning material according to the capacities and abilities, the correction of one's own actions through the self-analysis, the self-evaluation, the clarification of the deficiencies in one's doings.

АКТИВИЗАЦІЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ЯК КОНСТАНТИ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО НАСТАВНИЦТВА

УДК: 378.937 + 371.03

Осипова Т.Ю.

Стаття присвячена визначенню сутності позитивної мотиваційної спрямованості майбутніх учителів як константи здійснення педагогічного наставництва в майбутній професійній діяльності, наголошено, що значну роль у формуванні особистості майбутніх учителів, їхньому професійному й особистісному розвитку відіграє педагог-наставник, визначено мотиви здійснення педагогічного наставництва.

Ключові слова: майбутні вчителі, мотив, потреба, мотивація, педагогічна діяльність, педагогічне наставництво.

АКТИВИЗАЦИЯ ПОЛОЖИТЕЛЬНОЙ МОТИВАЦИОННОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ КАК КОНСТАНТЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАСТАВНИЧЕСТВА

Осипова Т.Ю.

Статья посвящена определению сущности положительной мотивационной направленности как константы осуществления педагогического наставничества в будущей профессиональной деятельности, акцентировано, что значительную роль в формировании личности будущих учителей, их профессиональном и личностном развитии играет педагог-наставник, определены мотивы осуществления педагогического наставничества.

Ключевые слова: будущие учителя, мотив, потребность, мотивация, педагогическая деятельность, педагогическое наставничество.

ACTIVATION OF POSITIVE MOTIVATIONAL ORIENTATION AS A CONSTANT OF PEDAGOGICAL MENTORING

Osipova T.Y.

The article is devoted to the definition of concepts «motive», «motivation», «motivation of professional and educational activities,» as well as the essence of positive motivational orientation of future teachers as constant of pedagogical mentoring in future professional activity. The author emphasizes that a teacher - mentor plays a significant role in formation of personality of future teachers, their professional and personal development. The main aims of mentor are to help students in self-determination, to motivate them to make an independent judgment to

identify, select and adjust the realization of their personal perspectives, life, professional development, as well as the implementation of teacher mentoring in their future professional activity. It is determined that the motives of pedagogical mentoring are the following: activity motives, motives of self development, positional motives, motives of cooperation. Three plans of correspondence of psychological characteristics of a person to the accomplishment of mentoring activity are identified: a tendency to pedagogical mentoring, personal orientation on pedagogical mentoring and involvement in the pedagogical interaction.

Key words: *future teachers, motive, necessity, motivation, pedagogical activity, pedagogical mentoring.*

Постановка проблеми. У зв'язку з модернізацією української національної системи освіти на засадах гуманізму та духовності виникає необхідність кардинальних змін у професійній підготовці майбутніх учителів, від особистості яких значною мірою залежить успішне досягнення нових освітніх цілей. З огляду на це, особливо актуальним завданням вищої школи постає формування особистості майбутнього вчителя і насамперед розвиток його світоглядних орієнтацій, ціннісних регуляторів педагогічної діяльності. Зазначимо, що одним із провідних чинників успішного навчання у виші виступає мотивація, яка посідає важливе місце у формуванні професійної спрямованості майбутнього вчителя.

Значну роль у формуванні особистості майбутніх учителів, їхньому професійному й особистісному розвитку відіграє педагог-наставник, основним завданням якого є допомогти студентам у самовизначенні, вмотивувати їх самостійно й усвідомлено визначати, обирати та коригувати, шляхи реалізації перспектив свого особистісного, життєвого, професійного розвитку, а також до здійснення педагогічного наставництва в подальшій професійній діяльності. Одним із головних напрямів успішної організації зазначеного процесу є формування у студентів стійкої позитивної мотивації до самоосвіти й самовиховання.

Аналіз останніх досліджень. Одним із основних понять, що характеризують рушійні сили поведінки і діяльності людини є поняття мотивації. Науковці (Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, Є. Ільїн, О. Леонт'єв, Б. Ломов, А. Маркова, А. Реан, В. Шадриков, Г. Щукіна та ін.) наголошують на тому, що саме мотивація виступає первинною складовою навчально-виховного процесу.

Проблема формування мотивації досліджувалася педагогами і психологами в різних напрямках. Так, закономірності формування мотиваційної сфери особистості досліджували Л. Божович, В. Віллонас, Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Маркова, С. Рубінштейн та ін.; умови формування пізнавальних мотивів на різних етапах навчання були предметом наукових розвідок М. Алексєєвої, І. Беха, В. Ільїна, Г. Щукіної та ін.

Професійну мотивацію в межах професійної спрямованості досліджували Л. Желєзняк, Н. Єлаєв, С. Клімов, В. Ковальов, Г. Луков, С. Максименко, В. Матусевич, В. Осовський К. Платонов, М. Тигма, Б. Федоришин, В. Шадриков та ін. Мотивація професійного самовдосконалення педагогічних прац-

івників є предметом досліджень таких науковців, як О. Бодальов, А. Деркач, Є. Ільїн, О. Орлов, В. Слатьонін та ін.

Натомість проблема формування в майбутніх учителів позитивної мотивації до педагогічного наставництва як важливої складової професійної діяльності не була предметом спеціальних наукових досліджень.

Мета статті полягає у визначенні сутності позитивної мотиваційної спрямованості майбутніх учителів як константи здійснення педагогічного наставництва в майбутній професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Під мотивом дослідники (О. Бугасць, В. Пасинюк, Н. Усманова та ін.) розуміють внутрішнє спонування особистості до певного виду активності (діяльності, спілкування, поведінки), невіддільного від задоволення певної потреби. Як складне психологічне утворення, що спонукає до свідомих дій і вчинків і послуговується для них основою (обґрунтуванням), визначає мотив А. Реан [6, с. 402].

Дещо по-іншому розглядають мотив А. Врум, на думку якого, мотив – це процес, що керує вибором, який здійснює індивід серед альтернативних форм мимовільної активності [12, с.147], та К. Обуховський, який визначає мотив як вербалізацію мети і програми, що дає можливість певній особі розпочати певну діяльність [7, с.19].

Натомість, аналіз найхарактерніших визначень поняття «мотив» засвідчив, що він, здебільшого, розглядається як спонукальний стимул, пов'язаний найчастіше з потребою. Так, Д. Узнадзе зауважує, що: «в разі, коли задоволення потреби ускладнюється, коли потреба безпосередньо не реалізується, вона виявляється у свідомості суб'єкта у вигляді специфічного змісту. З боку суб'єкта воно переживається у вигляді почуття незадоволеності, що містить у собі моменти збудження і напруги, а з об'єктивного боку – у вигляді певних предметних змістів, що спонукають до дії» [9, с. 369].

За А. Маслоу, мотив виражається у стані фізіологічного розбалансування потреби... Реакція мотивованої поведінки полягає в діях, спрямованих на усунення розбалансування [10, с. 36]. Д. МакКлелланд наголошує, що мотивом стає сильна афективна асоціація, яка характеризується передбаченням цільової реакції і ґрунтується на минулій асоціації певних ознак із задоволенням або з болем [11, с. 466]. О. Леонтьєв визначає мотив як об'єкт (що сприймається чи лише уявляється, представляється), в якому конкретизується потреба і який утворює її предметний зміст [4, с.25].

Отже, мотиви виникають унаслідок певної потреби. Психологи (Є. Ільїн, А. Маркова, А. Реан, Г. Щукіна та ін.) визначають потребу особистості як відображення у свідомості нужди (необхідності, бажаності чогось у певний момент), що переживається як внутрішнє напруження (потребнісний стан) і спонукає психічну активність, пов'язану з цілепокладанням; як спонуку активності, нужду суб'єкта в зовнішніх умовах буття, обставинах, причину будь-якої життєдіяльності.

Мотив, зумовлений потребами особистості, тісно пов'язаний з її активністю. У своєму формуванні, акцентує Є. Ільїн, мотив проходить три стадії: перша – формування первинного (абстрактного) мотиву, що складається з формування потреби особистості і спонування до пошукової активності, друга стадія включає зовнішню або внутрішню пошукову активність, а третя – вибір конкретної мети і формування наміру її досягти [3, с. 76].

Співвідношення мотиву й мети — найважливіша характеристика побудови дії. У цьому контексті О.Леонтьєв конкретизує розуміння мотиву, вводячи його в безпосередньо діяльнісний контекст, пов'язуючи його з основним предметом діяльності. Зокрема, на його думку, дія стає діяльністю тоді, коли мета вміщується в тому самому предметі, що й мотив, і починає характеризуватися спонукальними властивостями. Цей процес — «здвигу мотиву на мету» науковець розглядає як основний механізм розвитку нових форм діяльності. Тобто діяльність — це внутрішньо мотивована активність, в якій мотив співпадає з метою. Зовнішньо мотивована активність, по суті, є сукупністю окремих дій, а розвиток нових форм діяльності полягає у перетворенні зовнішньо мотивованих форм активності у внутрішньо мотивовані [4].

В реальності, на думку М. Заброцького, нові форми діяльності можуть розвиватися за різними напрямками: від зовнішньо мотивованих форм активності — до внутрішньо мотивованих; від простих — до складних; від розірваних — до цілісних і гармонійних. При цьому, наголошує науковець, різні типи діяльності взаємопов'язані і можуть визначатися одночасно різними параметрами. Так, саме внутрішньо мотивовані форми діяльності є цілісними і гармонійними, в той час, як зовнішньо мотивовані форми за інших рівних умов більш розірвані і суперечливі, оскільки мета і мотив, що не співпадають, можуть бути між собою в різних, часто конкурентних відносинах. Водночас, зовнішньо мотивовані форми діяльності за рівних умов структурно більш складно організовані: в них завжди присутні внутрішні обмінні процеси, що опосередковують відносини мети і мотиву.

Загалом, якщо не співпадає мотив з метою оцінка процесу роботи над метою безпосередньо не сигналізує про прогрес у задоволенні мотиву. Тому суб'єктивна оцінка ходу діяльності і динаміки задоволення мотиву має опосередкований, відчужений характер. Разом з емоційною оцінкою від діяльного процесу відчужується і кінцевий результат, і в цьому сенсі така форма діяльності є відчуженою. Навпаки, зазначає автор, якщо мотив збігається з метою, такого опосередкування і відчуження емоційної оцінки немає. За наявності єдиного предмета діяльності оцінка результату реалізації мети є одночасно оцінкою реалізації мотиву [1].

Класифікуючи мотиви, М.Заброцький зауважує, що вони можуть бути зовнішніми відносно діяльності (безпосередньо не зв'язаними з нею) та внутрішніми (пов'язаними з нею безпосередньо). Внутрішні мотиви, у свою чергу, розподіляють на процесуальні (інтерес до процесу діяльності), результативні (інтерес до результату діяльності) та мотиви саморозвитку (заради розвитку певних здібностей чи якостей). Розрізняють також усвідомлені та неусвідомлені мотиви. В останньому випадку людина сама не знає, заради чого вона виконує певну діяльність, або ж щиро помиляється щодо своїх спонук. Мотиви бувають такі, які просто розуміються, усвідомлюються людиною (тобто вона знає, заради чого слід виконувати цю діяльність), та дієві (тобто такі, заради яких людина дійсно здійснює цю діяльність) [1].

Дещо по-іншому класифікує мотиви А.Маркова, виокремлюючи дві групи: пізнавальні та соціальні мотиви. За рівнями, на думку науковця, ці мотиви розподіляються на: широкі пізнавальні мотиви (орієнтація на оволодіння новими знаннями — фактами, явищами, закономірностями); на-

вчально-пізнавальні мотиви (орієнтація на засвоєння способів добудування знань, прийомів самостійного здобуття знань); мотиви самоосвіти (орієнтація на здобуття додаткових знань і побудова програми самовдосконалення). Соціальні мотиви можуть мати такі рівні: широкі соціальні мотиви (обов'язок і відповідальність, розуміння соціальної значущості учіння); вузькі соціальні або позиційні мотиви (прагнення зайняти певну позицію у стосунках із довколишніми людьми, отримати їхнє схвалення); мотиви соціального співробітництва (орієнтація на різні способи взаємодії з іншою людиною) [5, с. 15].

У цілому погоджуючись із зазначеними класифікаціями мотивів, в аспекті дослідження виокремимо мотиви, що спонукають до педагогічного наставництва: процесуальні мотиви (інтерес до процесу педагогічного наставництва та його результату), мотиви саморозвитку (орієнтація на професійне й особистісне самовдосконалення), позиційні мотиви (прагнення зайняти певну позицію у відносинах «наставник – вихованець»), мотиви співробітництва (орієнтація на різні способи взаємодії з оточуючими людьми).

Мотиви і потреби лежать в основі мотивації особистості на здійснення будь-якої діяльності. Мотивацію визначають як сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її спрямованість та активність. А. Реан під мотивацією розуміє всю сукупність різних спонукань: мотивів, потреб, інтересів, стремлень, цілей, потягів, мотиваційних настанов або диспозицій, ідеалів і т. ін., що в найширшому розумінні складає детермінацію поведінки взагалі.

На думку Р. Немова, поняття «мотивація» використовується сучасними психологами в подвійному розумінні: як таке, що позначає систему факторів, що детермінують поведінку (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо), і як характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні. Мотивацію науковець визначає як сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, її спрямованість і активність [6, с. 463]. Зважаючи на це, всі визначення мотивації можна віднести до кількох напрямів.

Перший розглядає мотивацію зі структурних позицій, як сукупність факторів чи мотивів, в основі лежать людські потреби, що змушують людей діяти певним чином. До таких моделей мотивації можна віднести: класифікацію потреб А. Маслоу; теорію мотивації досягнення успіхів Д. Маккелланда, Д. Аткинсона і Г. Хекхаузена; формалізовану модель поведінки, що пов'язана з локус-контролем Ю. Роттера; теорію когнітивного дисонансу Л. Фестінгера; теорію діяльнісного походження мотиваційної сфери людини О. Леонтьєва; мотиваційну концепцію Г. Мюррея; теорію каузальної атрибуції Г. Келлі; теорію «життєвих цілей» К. Роджерса, Р. Мейя та ін.

Другий напрям розглядає мотивацію не як статичне, а як динамічне утворення, як процес, механізм. Мотивація виступає як засіб чи механізм реалізації вже наявних мотивів [3, с. 65–74]. Прикладами таких моделей є теорія очікування В. Врума і модель справедливості М. Мескона, М. Альберта, М. Хедоури.

Третій напрям – трактовка мотивації у парадигмі акмеології. В акмеології професійне «акме» часто розглядається як кульмінація, пік у професійному розвитку суб'єкта на певному відрізку життєвого шляху, «акме» – вер-

шина професіоналізму. Основні фактори досягнення стану «акме» – звичка саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти і самоконтролю. Необхідні сильні спонукальні причини – мотиви досягнення [8, с. 453].

Мотивація до професії вчителя в наукових джерелах має назву педагогічної спрямованості (Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластьонін та ін.). Стійка педагогічна спрямованість – це прагнення стати, бути і залишатися вчителем, що допомагає йому долати перешкоди та труднощі у своїй роботі. Спрямованість учителя виявляється в усій його професійній життєдіяльності і в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття і логіку його поведінки, весь облік людини. Щоправда, як відзначає А. Маркова та інші науковці, у вчителя цей облік набуває подекуди утрираних рис, що виражаються в надмірному повчанні, категоричності суджень. Розвитку педагогічної спрямованості сприяє зсув мотивації вчителя з предметного боку його праці на психологічну сферу, інтерес до особистості учня. Нерідко в поняття педагогічної спрямованості вкладається лише усвідомлення значущості педагогічної праці та інтерес до того чи того предмета. Натомість істинна педагогічна спрямованість проявляється в інтересі до своїх учнів, до творчості, пов'язаної з вихованням у них людських якостей, що забезпечать їм подальшу самоосвіту засобами самоорганізації, самоконтролю. В такому разі найважливішими ознаками педагогічної спрямованості є інтерес до педагогічної професії, схильність займатися нею, усвідомлення своїх здібностей і характеру як відповідних цій професії [5].

Зазначене цілком справедливо віднести до педагогічного наставництва, адже саме інтерес до вихованця, небайдужість до його долі, допомога в досягненні життєвих цілей лежать в основі діяльності педагога-наставника. Відтак, під час навчання у вищій педагогічній школі перед викладачами постає завдання вмотивувати майбутніх учителів до здійснення педагогічного наставництва в подальшій професійній діяльності.

Проблему мотивації професійно-педагогічної діяльності неможливо розглядати ізольовано від таких категорій і понять, як особистість, спрямованість особистості, цінності, здібності, діяльність і т. ін. І. Зимняя виокремлює три плани відповідності психологічних характеристик людини до діяльності педагога. Перший план відповідності – схильність або придатність у широкому неспецифічному сенсі. Другий план відповідності педагога своїй професії – його особиста готовність до педагогічної діяльності (спрямованість на професію типу «Людина – Людина»), світоглядна зрілість людини, широка і системна професійно-предметна компетентність, а також комунікативна, дидактична потреба і потреба в афіліації. Включеність у взаємодію з іншими людьми, в педагогічне спілкування виявляє третій план відповідності людини діяльності педагога [2, с. 137–138].

На нашу думку, визначені три плани відповідності психологічних характеристик людини до педагогічної діяльності цілком правомірно віднести й до педагогічного наставництва. Ґрунтуючись на твердженні І. Зимньої, виокремимо три простори: схильність до педагогічного наставництва, особистісну спрямованість на педагогічне наставництво і включеність у педагогічну взаємодію.

Незаперечним є й стимулювання позитивної мотивації майбутніх учителів на досягнення успіхів у педагогічному наставництві, що сприятиме мобілізації творчих сил студентів, розвитку їхніх професійних здібностей та особистісних якостей. Вмотивованість на педагогічне наставництво, на нашу думку, дегермінує прагнення студентів завоювати непорушну репутацію в оточуючих, набути авторитету як у студентській групі, так в подальшому в учнівському та педагогічному колективах.

Висновки. Підсумовуючи, доходимо висновку, що активізація позитивної спрямованості майбутніх учителів є константою здійснення педагогічного наставництва в подальшій професійній діяльності. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в обґрунтуванні процесу активізації позитивної мотивації як педагогічної умови підготовки майбутніх учителів до педагогічного наставництва.

Література

1. Заброцький М.М. Психологія виховання М.М.Заброцький. – [Електронний текст]. – Режим доступу: http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=227
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология: [учебное пособие] / И.А.Зимняя. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 480 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и сознание / А.Н.Леонтьев // Мотивы и сознание в поведении человека. – М., 1966. – С. 5-12.
5. Маркова А.К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте: [пособие для учителя] / А.К.Маркова. – М., Просвещение, 1983. – 96 с.
6. Немов Р.С. Психология / Р.С.Немов. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с.
7. Обуховский К. Психология влечений человека / К.Обуховский [Пер. с польск.]. – М. : Прогресс, 1972. – 247 с.
8. Столяренко Л.Д. Психология и педагогика в вопросах и ответах / Л.Д. Столяренко, С. И. Самыгин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. – 224 с.
9. Узнадзе Д.Н. Психологические исследования / Д.Н.Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 413 с.
10. Maslow A. Motivation and personality / A.Maslow. – N.Y. : Harper & Row, 1954. – 411 p.
11. McClelland D. Personality / D.McClelland. – N. Y.: Sloane, 1951. – 654 p.
12. Vroom V. Work and motivation / V.H.Vroom. – N. Y.: Wiley, 1964. – 453 p.

ACTIVATION OF POSITIVE MOTIVATIONAL ORIENTATION AS A CONSTANT OF PEDAGOGICAL MENTORING

Osipova T. Y.

Abstract. *The article is devoted to the definition of concepts «motive», «motivation», «motivation of professional and educational activities,» as well as the essence of positive motivational orientation of future teachers as constant of pedagogical mentoring in future professional activity. The author emphasizes that a teacher - mentor plays a significant role in formation of personality of future teachers, their professional and personal development. The main aims of mentor are to help students in self-determination, to motivate them to make an independent judgment to identify, select and adjust the realization of their personal perspectives, life, professional development, as well as the implementation of teacher mentoring in their future professional activity. It is determined that the motives of pedagogical mentoring are the following: activity motives, motives of self development, positional motives, motives of cooperation. Three plans of correspondence of psychological characteristics of a person to the accomplishment of mentoring activity are identified: a tendency to pedagogical mentoring, personal orientation on pedagogical mentoring and involvement in the pedagogical interaction.*

Key words: *future teachers, motive, necessity, motivation, pedagogical activity, pedagogical mentoring.*